

"האמת והשלום אהבו"

הרב מרדכי גרוס

להבדיל בין פורענות לפורענות

בפרשת בהעלותך מופיעה פרשייה קטנה ומעניינת, המוקפת בסימנים מיוחדים לפניה ולאחריה; הפסוקים מתארים את הנסיעה מהר סיני, "וַיִּסְעוּ מֵהַר ה' דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נִסַּע לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה. וַעֲנַן ה' עֲלֵיהֶם יוֹמָם בְּנֹסְעֵם מִן הַמַּחֲנֶה" (במדבר י, לג-לד), מיד אחרי תיאור זה מופיעה הפרשייה הקטנה, אותה אנו אומרים בכל פעם שאנחנו פותחים את ההיכל בתפילה: "וַיְהִי בְּנִסְעֵ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ה' וַיִּפְצוּ אֲיָבָיִךְ וַיִּנְסוּ מִשְׁנָאִיִךְ מִפְּנֵיךְ. וּבִנְחָה יֵאמֶר שׁוֹבָה ה' רַבּוֹת אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל" (שם שם, לה-לו).

שני פסוקים אלו מוקפים לפניהם ולאחריהם בסימונים של האות נו"ן הפוכה, הגמרא (שבת קטז, א) לומדת מהסימונים הללו לימוד הלכתי – כאשר אדם בא להציל ספר תורה בזמן של שריפה ח"ו, וספר התורה הזה הוא חלקי, אם הוא באורך של הפרשייה הזו חלה עליו קדושת ספר תורה ועל כן ישנם איסורים שמותר לעבור עליהם כדי להצילו, אך אם ספר התורה קצר יותר מפרשיות אלו, אין לעבור איסורים עבור הצלתו.

מדוע הפרשייה הזאת המלמדת אותנו מהו המינימום של קדושת ספר תורה נכתבה בתורה דווקא במיקום זה? מביאה הגמרא שסימונים אלו נועדו כדי להבדיל בין פורענות לפורענות. הפורענות שאחרי פרשיית "ויהי בנסוע הארון" מופיעה בבירור והיא חטא המתאוננים והמתאווים, אך נחלקו הראשונים בשאלה מהי הפורענות שבאה לפני פרשיית "ויהי בנסוע הארון" – התוספות במסכת שבת (שם) מסבירים שהפורענות שלפניה היא הבריחה מהר סיני. המדרש מתאר שכאשר ישראל עוזבים את הר סיני הם בורחים כתינוק הבורח מבית הספר, וזהו שטמון בפסוק "וַיִּסְעוּ מֵהַר ה'". אותה בריחה היא פורענות, היא מציאות של עבירה, וכדי להבדיל בין הפורענות הזאת לפורענות שאחרים, לחטא המתאוננים, באה התורה והבדילה על ידי פרשיית "ויהי בנסוע".¹

יש כאן לימוד גדול עבורנו, כבני ישיבה. כאשר אנו מסיימים סדר או יום של לימוד, עלינו להקפיד לסיים בנימה של חיבה לתורה. גם אם במשך הלימוד זוכים ללמוד בעוצמה גדולה עד שמותשים בסוף היום, עלינו לשים לב שלא נגיע בסוף הלימוד לבחינה של "תינוק הבורח מבית הספר". בעזבנו את בית המדרש בתום הלימוד יש לסיים בהכרת טובה על הזכות ללמוד, ובחיבה לקודש. אפשר לבטא ביטוי מעשי של חיבה – לתת לטיפה לספר, לצאת באיטיות מבית המדרש, או להגדיל ולתת נשיקה לארון הקודש, לבטא האהבה על הזכות לשבת וללמוד.

עבירה גוררת עבירה

הפורענות שבאה אחרי פרשיית "ויהי בנסוע" היא, כאמור, פרשיית המתאוננים (במדבר יא, א-ג):

וַיְהִי הָעָם כְּמֵתְאֹנְנִים רַע בְּאֲזְנֵי ה' וַיִּשְׁמַע ה' וַיַּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקֶצֶה הַמַּחֲנֶה. וַיִּצְעַק הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל ה' וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ. וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא תִּבְעָרָה כִּי בָעָרָה בָּם אֵשׁ ה'.

פסוקים אלו מתייחדים בכך שלא מתואר בהם כלל מה היה מושא התלונה, על מה התאוננו העם. נראה בדרך הפשט שאדרבה! אי הפירוט של התורה על מה הייתה התלונה רומז לנו שזה לא באמת משנה על מה הם התלוננו. התורה באה ומלמדת אותנו שכאשר בורחים מבית הספר, כשיוצאים מהקדושה אל חיי החול במין בריחה שכזו זה מוריד את רף הרוחניות, זה מביא לקלקול רוחני שמביא לידי התאוננות. וזה כלל לא משנה מה תוכן ההתאוננות. עצם העובדה שאדם הגיע למצב בו יש לו תלונות כלפי ה' זה נורא ואיום, המצב הזה מתגלגל מיחס מקולקל אל הקודש, יחס של בריחה ממנו תוך כדי ריצה אל החול.

¹ האחרונים הקשו על הסבר זה, שהרי מיד אחרי הפרשייה המבדילה לכאורה בין שתי הפורענויות, מופיעות שתי פורענויות נוספות – חטא המתאוננים וחטא המתאווים – אחת אחרי השנייה! פרשני רש"י – הרא"ם והגור אריה ביארו כי שני חטאים אלו – המתאוננים והמתאווים – דומים מאוד אחד לשני ולכן הם חשובים כפורענות אחת.

תאוה לשם התאוה

מיד לאחר פרשית המתאוננים מתואר קלקולם של המתאווים (שם שם, ד-ו):

והאספסוף אשר בקרבו התאוה וישבו ויכבו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר. וזכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים. ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו.

התאוה מתחילה כתאוה לאוכל. האספסוף, הערב רב מתאווים ובוכים, ואליהם מצטרפים גם בני ישראל, כי אין להם מה לאכול, הם מעלים נוסטלגיות על השפע הרב שהיה במצרים, ואילו כעת יש להם מול עיניהם רק את המן ואין בלתי. התורה מיד מתארת ומפרטת את אותו המן (שם שם, ז-ט):

והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדלח. שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו כטעם לשד השמן. וברדת הטל על המצנה לילה ירד המן עליו.

ממשיכה התורה ומתארת לנו את תגובתם של ה' ושל משה: "וישמע משה את העם בכה למשפחתיו איש לפתח אהלו ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע" (שם שם, י), רש"י במקום מביא את דברי חז"ל על המילים "בוכה למשפחתיו" ומסביר כי ישראל בכו על איסור העריות ורצו להתיר את איסור זה.

הפסוקים מבלבלים, תחילתם מתאר את תלונת העם "מי יאכלנו בשר", ועל מיאוסם במן, ובהמשך מופיע תיאור מאוד חיובי ומיוחד של המן. רש"י (שם שם, ז) עומד על הסתירה הזו ומסביר: "מי שאמר זו לא אמר זו. ישראל אומרים "בלתי אל המן עינינו", והקב"ה הכתיב בתורה "והמן כזרע גד וגו' כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני והמן כך וכך הוא חשוב". ישראל מואסים במן, וה' כנגדם מתאר את שבחו של המן ומבטל את תלונתם.

בפשטות הייתה לבני ישראל תאוה לגשמיות, אשר התחילה בבשר והתגלגלה אף לתאוות עריות. רש"י (שם שם, ד) מקשה ומעלה תמיהה, על מה בדיוק התאוה ישראל? הרי לא היה חסר להם בשר, שכן כתוב "וגם ערב רב עלה אתם וצאן ופקר מקנה כבד מאד" (שמות יב, לח), ואף בכניסתם לארץ עוד נותר להם מקנה רב, שנאמר "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד" (במדבר לב, א), אם כן, לא הבשר הוא המקור לתאוותם. וממשיך רש"י להקשות על אומרם "וזכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם" (שם יא, ה), ואומר:

אם תאמר שמצריים נותנים להם דגים חנם, והלא כבר נאמר (שמות ה) "ותבן לא ינתן לכם", אם תבן לא היו נותנים להם חנם דגים היו נותנים להם חנם? ומהו אומר חנם? חנם מן המצות.

אומר פה רש"י דבר נורא. לישראל לא היה חסר אוכל, וודאי שלא קיבלו שום מאכל בחינם מן המצרים, אלא ישראל דיברו על "חינם מן המצוות". במצרים האוכל שהיו מקבלים, לא היה תלוי במעשיהם הרוחניים, ואילו במדבר, קבלת המן הייתה קשורה לקיום המצוות של כל אדם ואדם. הגעת המן לישראל נעשה באופן מאוד מיוחד, כל אחד קיבלו אחרת בהתאם לקיום המצוות שלו. ככל שאדם היה צדיק יותר וקיים כראוי את המצוות, כך היה צריך לטרוח פחות בשביל ללקט את המן. התלות בין המן לקיום המצוות הייתה מאוד ברורה, וזה לא מצא חן בעיני ישראל. ועם כל זאת יוצא שלא היה ממש בתלונתם של ישראל, על כן רש"י מיישב את העניין ומסביר שהם ביקשו עלילה. אכן לא היה חסר להם משהו אמיתי, היה להם הכל, מן משהו עד ערב, שפע אינסופי. הם בסך הכל ביקשו עלילה, חיפשו משהו להתלונן עליו. הדברים הללו מתאימים מאוד למילים בפשט הפסוקים "התאוה תאנה", הם לא התאוה לאוכל ולא לעריות, אלא פשוט התאוה לתאוה, חיפשו בכוח על מה להתלונן. כך מסביר גם הרמב"ן על הפסוק הזה: "המשילו בנפשותם תאוה רבה כמתאווים לאכול הפחמים והעפר והמאכלים הנבאשים", ממש כמו אדם שיכול לדרדר עצמו ולגרום לו להתאוות למאכלים בזויים ולא טעימים, ככה גם הם ניסו להלביש על עצמם בכוח תאוה.

האלשיך בפירושו מונה שש סיבות שהיה אפשר להבין מתוך תלונות העם מדוע הם אינם אוהבים את המן, וכנגדן שש תגובות נגד מפי הקב"ה המוכיחות כי אין טענתם טענה - ניתן היה לחשוב שהמן לא חיזק ולא נתן להם עוצמה ואנרגיה כשאר המאכלים, וכנגד זה אומר הקב"ה שהמן "כזרע גד הוא", הוא מחזק מאוד, הוא מציע לפרש זאת שהוא מחזק את האוכלים אותו כשבט גד שהיו חזקים וגיבורים, שהלכו לפני המחנה והיו בריאים בגופם. עוד היה ניתן לחשוב שמא מראהו של המן אינו יפה ואינו מושך במראית העין, ועל זה מגיבה התורה כי "עינינו כעין הבדולח", הוא יפהפה. אולי טענת העם הייתה מכך שהם לא היו צריכים לטרוח על המן כדי להשיגו, שכן האדם נהנה יותר לאחר שהוא טורח ומתאמץ, ומתוך כך שמחתו גדולה יותר על פועלו, וכנגד זה אומרת התורה "שטו העם ולקטו", אמנם הצדיקים אכן לא היו צריכים לטרוח והמן הגיע להם עד פתח האוהל, אך שאר העם היה צריך לשוט, להרחיק לכת ולטרוח כדי ללקט את המן. כן ניתן היה לחשוב שמא המן היה נוזלי, לא מוצק, ואילו העם רצו דבר מה מוצק שניתן היה ללעוס אותו ולחוש אותו מתפרק בפה, על כך מגיבה התורה ואומרת "וטחנו ברחיים", משמע שהוא היה מוצק והיה צריך לעבור

עיבוד כלשהו כדי שיוכלו לאוכלו. וכן היה אפשר לומר שמא טעמו של המן לא היה מספיק טוב, ועל כך התלוננו ישראל, על כן באה התורה ואומרת כי "טעמו כטעם לשד השמן". אפשרות אחרונה שמעלה האלשיך היא שאולי ישראל התלוננו על כך שהמן הגיע מלוכלך, יושב כך במדבר ומתמלא אבק, ועל זה אומרת התורה "וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו", המן הגיע נקי ומסודר, מוגן בשכבות של טל משני צדדיו.

פירוט זה של האלשיך מחזק את דבריו של רש"י, שישראל פשוט חיפשו עלילה, התאוו לתאוה, על אף שלא באמת היה להם על מה להתלונן.

להוסיף אור

תגובתו של משה רבנו על החטא הזה היא פנייה קיצונית אל הקב"ה (במדבר יא, יא-טו):

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' לְמָה הִרְעִיתָ לְעַבְדְּךָ וְלָמָּה לֹא מָצִיתָ חֵן בְּעֵינֶיךָ לְשׁוֹם אֶת מִשְׁאֵל כָּל הָעָם הַזֶּה עָלַי. הֲאֵנֹכִי הֲרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה אִם אֲנֹכִי יִלְדִיתִּיהוּ כִּי תֹאמַר אֵלֵי שְׂאֵהוּ בְּחִיקְךָ כְּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאָמֵן אֶת הַיִּנֵּק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּיו. מֵאֵין לִי בִשָׂר לִתֵּת לְכָל הָעָם הַזֶּה כִּי יִכְּבוּ עָלַי לֵאמֹר תִּנְהַ לָּנוּ בִּשָׂר וְנֹאכְלָהּ. לֹא אוּכַל אֲנֹכִי לְבַדִּי לְשַׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה כִּי כִבֹּד מִמֶּנִּי. וְאִם כִּכָּה אֶת עֲשֵׂה לִי הֲרֹגֵנִי נָא הֲרֹג אִם מִצְּאִתִּי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאֵל אֲרָאָה בְּרַעֲתִי.

תגובה זו של משה מפתיעה מאוד. אנחנו מכירים את משה רבנו כמנהיג המתמסר על עם ישראל. לאחר חטא העגל עומד משה מול הקב"ה, "וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם אֵין מַחְנֵי נָא מִסְפָּרְךָ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ" (שמות לב, לב), מתחנן משה אל ה' שימחול להם על עוונם, ומקריב את זכויותיו עבור העם. רש"י שם מסביר כי משה עושה חשבון ומכריז כי אם יש בכך צורך, הוא מוכן לתת את כל זכויותיו לעם ישראל. האבן עזרא מסביר שמשה מעוניין למסור את זכויותיו לעם ישראל אף אם אינם זקוקים להם.² אם כן, מה קרה אצלנו? לאן נעלם משה רבנו המוסר עצמו עבור העם? מה קרה שהוא לכאורה "מרים ידיים" ומכריז כי לא יוכל לשאת אותם לבדו, עד כדי כך שהוא מבקש מה' שיהרגו את יי שאר הוא המנהיג על העם לבדו?

נתלה החילוק בין התגובות של משה, לפי חלוקת סוג החטא. כאשר החטא שתלוי ומיוסד על טעות, על פספוס של הבנה בחוקים של התורה, על חשבון לא נכון כמו חטא העגל, שם ישראל חשבו כי משה לא יחזור וחיפשו מנהיג אחר שינהיג אותם, וחשבו שהם יכולים ליצור מנהיג שכזה בעצמם. זאת בהחלט טעות נוראית שנכנסת לגדר של עבודה זרה, אבל כשיש טעות אפשר גם לתקן אותה. משה רבנו יורד ושובר את הלוחות, הוא מראה לכולם את הטעות, וכל העם משתוממים ומבינים כי טעו, וכי ביכולתם להמשיך הלאה ולתקן.

אך כאשר יש חטא שכל עניינו הוא שקיעות בחומר, שקיעות בתוך תאוה, מציאות של בקשת עלילה, של חיפוש חומריות, אז המצב חמור מאוד, ובמצב הזה משה מתקשה לראות כיצד הוא יכול לרומם אותם, שכן על אף כל לימוד התורה, על אף שהוא מאציל עליהם קדושה ומראה להם את האור האלוקי, הם בכל זאת מתאוים לתאוות ומעלילים עלילות שווא של חומר ותאוה.

מציאות של שקיעות בחומר היא מציאות מאוד מאתגרת. לא פשוט לבוא ולשנות מצב שכזה ולהתרומם ממנו. כאשר החומר תופס ולוכד את האדם למרות הלימוד שלו נוצרת מבוכה גדולה. במצב כזה יש צורך למצוא פתרון יצירתי איך לפתור את זה עד כדי כך שמשה רבנו בעצמו אומר שהוא לא מסוגל לעשות זאת לבדו. "לֹא אוּכַל אֲנֹכִי לְבַדִּי לְשַׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה כִּי כִבֹּד מִמֶּנִּי". אני מלמד אותם תורה, מאציל עליהם רוח וקודש, וזה לא עוזר, הם עדיין שקועים בתוך החומר. אין כאן טעות בהבנה שמשה יכול פשוט להצביע עליה. הם מכירים הכל ובכל זאת מתאוים.

עונה הקב"ה (במדבר יא, יז-טז):

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֲסַפֶּה לִּי שְׂבָעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִדְעֶתָ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשִׁטְרֵיו וְלִקְחָתָ אִתָּם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ. וְיִרְדֹּתִי וְדַבַּרְתִּי עִמָּךְ שֵׁם וְאֶצְלָתִי מִן הַרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשָׁמַתִּי עֲלֵיהֶם וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ בְּמִשְׁאֵל הָעָם וְלֹא תִשָּׂא אִתָּה לְבַדְּךָ.

משיב הקב"ה למשה ואומר כי אם הוא אכן חש שאין פה מספיק קדושה, שאין מספיק רוח ה' של תורה על עם ישראל, אז יש להגביר את הרוח, להוסיף פה עוד תורה, עוד נבואה, וקורא לו לאסוף שבעים זקנים, עליהם יאציל רוח מרוחו של משה, ואז עם ישראל יהיו עם הרבה יותר עוצמות של תורה. כל הקדושה האלוקית תמשיך לעבור דרך משה רבנו ותתפרש בעוצמה גדולה על עוד שבעים זקנים שיתפרשו בעם ויוסיפו עוד תורה ועוד עוצמה של קדושה. כביכול

² לפירוש רש"י המקרא 'קצר' ולא באר מה יקרה אם ה' ישא חטאתם, והשאייר לנו להבין מעצמנו שבמקרה זה אינו מבקש שימחנו מספרו, כך דרך המקרא לפעמים. לעומת זאת לפירוש האבן עזרא המקרא פירש דבריו לגמרי: בין אם תישא חטאתם ובין אם לא מחני נא מספרך.

הקב"ה מסכים עם משה ואומר לו שהוא לבדו אכן לא מספיק להאיר את כולם, אז צריכים להוסיף בתוך העם עוד פרוז'קטורים של קדושה.

עניין של יחס

הקב"ה ממשיך בדבריו ואומר (שם שם, יח-כ):

וְאֵל הָעַם תֹּאמַר הֲתִקְדְּשׁוּ לְמַחֵר וְאֶכְלְתֶם בָּשָׂר כִּי בְכִיתֶם בְּאֲזְנֵי ה' לֵאמֹר מִי יֹאכְלֵנוּ בָּשָׂר כִּי טוֹב לָנוּ בְּמִצְרַיִם וְנִתַּן ה' לָכֶם בָּשָׂר וְאֶכְלְתֶם. לֹא יוֹם אֶחָד תֵּאכְלוּן וְלֹא יוֹמִים וְלֹא חֲמֵשָׁה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרֵה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם. עַד חֲדָשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאִפְכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזֶרָא יַעַן כִּי מֵאִסְתֶּם אֵת ה' אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וְתִכְבְּוּ לִפְנֵי לֵאמֹר לְמָה זֶה יֵצְאֵנוּ מִמִּצְרַיִם.

ה' מגיב בחריפות כלפי העם. חוץ מהוספת הקדושה על ידי הוספת שבעים הזקנים כמו שאמרנו, ה' לכאורה עונה לישראל על מבוקשם ומספק להם בשר. אך מסיפור הכתוב אנו למדים שאין פעולה זו באה כהתרצות לבקשת העם, אלא כאקט חינוכי הבא לטפל בבעיה של העם משורשה. ה' מעמיס על ישראל כמות אדירה מאותה נטייה חומרית אליה התאוו, כמות כל כך אדירה עד שהיא תהיה בעיניהם לזרא, עד שהיא תימאס עליהם. אין זה באמת מה שהם ביקשו. הם ביקשו בשר במידה, וה' נתן הטביע אותם בבשר עד שהוא יצא להם מהאף. הקב"ה מעניק לבני ישראל טיפול רוחני, הוא מבין שכדי לעזור לבני ישראל להתגבר על אותה נטייה חומרית, על אותה תאוה ובקשת עלילה, עליהם לעבור סדרת חינוך רוחנית בה בני ישראל יבינו את הפרופורציות של התאוות שלהם.

באדם טבעות נטיות שמטרתן להניע אותו בעולם, לקדם את עצמו לכלל התפקידים שלו בעולם. האדם צריך לאכול, להקים חיי משפחה ולהתקדם בצורה כלכלית, יש לו תפקידים בעולם החומר ובשבילם הקב"ה נטע באדם נטייה חומרית. אך כאשר האדם מתבלבל, כאשר האדם לוקח את אותה נטייה חומרית לשם תאוה, כאשר הוא בעמדה של חיפוש עלילה, אזי יש להחזירו למקום וללמדו את הפרופורציות הראויות. בני ישראל הוציאו את הנטיות החומריות ממקומן הראוי והפכו אותן לעיקר, וכך הפכו אותן לתאוות, באופן זה, תאוות אלו מאבדות את טעמן ויוצאות מהאף, הן מאבדות ממשמעותן. אם הנטיות החומריות היו במידה הראויה להן, הן היו מלאות במשמעות ומעניקות שמחה ונועם על השימוש בחומר בצורה הטובה והראויה לו. כאשר החומר בא בצורה מוגזמת, בצורה של תאוה לשם תאוה, אז אדרבה! אין לו שום משמעות. התיקון לאיבוד הפרופורציות הוא כפול – הוספת קדושה, הוספת תורה, ויחד עם זה גם לימוד עמוק של יחס ומשמעות, כדי לדעת כיצד יש להשתמש בנטיות החומר הקיימות בנו. זהו התיקון הראוי לעם ישראל.

בין עולם של אמת לעולם של שקר

הגמרא במסכת שבת (קד, א) לומדת כל מיני רמזים מתוך סדר אותיות הא"ב, רמזים המלמדים על עקרונות וערכים של התורה. הגמרא אומרת שהאות 'ש' רומזת למילה 'שקר', והאות 'ת' רומזת למילה 'אמת'. הראי"ה בעין איה במקום, מקשה מדוע האות הראשונה של המילה 'שקר' היא זאת שרמוזה בתורה, ואילו במילה 'אמת' האות האחרונה היא זאת הרמוזה בתורה? מסביר כי השקר עומד רק בזכות איזו נקודה גנובה מהאמת, שהשקר מגופף בה לעיני כל ורק בזכותה הוא מתקיים, שקר שאין בו נקודת אמת אינו יכול להתקיים, אף אחד לא מתייחס אליו. על כן השקר מגופף בנקודת אמת קטנה, ומיד אחר כך מביא עימו את מכלול השקר שלו. לכן הרמז של השקר נעוץ דווקא באות הראשונה שלו, כי סוד קיומו תלוי בתחילתו האמיתית. לעומת זאת האמת רמוזה דווקא באות האחרונה, מפני שהקיום של האמת טבוע בכל החלקים שלה, לא רק בהתחלה. עד הקצה האחרון שלה יש לה קיום. לאמת יש שלמות בעצמה, והיא לא זקוקה לעזרה מבחוץ כדי להתקיים.

יחס זה של האמת והשקר נכון גם ביחס לחומר – השימוש בחומר בצורה שקרית, בצורה שמבליטה רק את ענייני העולם הזה בלי קשר לעולם הערכים, בצורה שמציגה את החומר כעצמאי שאינו קשור לרוח, לתפקיד הגדול שהקב"ה מחיה אותנו עבורו, אז זה שקר ואין לזה אחיזה אמיתית. ברגע שאוכלים מספיק מהבשר הוא יוצא לזרא, כבר לא נהנים ממנו. השימוש של העולם הזה בצורה שמנותקת מהרוח, גורם למכשולים בחיים, לפירוקים של משפחות, לחולי ולתחושות מצפון שאי אפשר לחיות איתן. זה שקר. רק בהתחלה יש איזו נקודת אחיזה של אמת, אך ברגע שממשיכים הלאה אין כל אחיזה.

לעומת זאת, השימוש בענייני העולם הזה כפי שהקב"ה מדריך אותנו, ככלי לעולם הערכים, כדי לבנות בניין שלם של יהודי, זוהי ההתנהלות האמיתית, זו התנהלות שיש בה קיום מהתחלה ועד סוף.

הגמרא ממשיכה ומבררת בירור נוסף – מדוע האותיות המרכיבות את המילה 'שקר' צמודות אחת לשנייה בסדר הא"ב, ואילו האותיות המרכיבות את המילה 'אמת' פרושות ומפוזרות בין כל הא"ב – האות 'א' בתחילה, האות 'ת' בסוף והאות

מ' באמצע? עונה הגמרא ש"שקרא שכיח, קושטא לא שכיח". הראי"ה מבאר את הגמרא הזאת בצורה מחודשת. הוא מקדים שבמבט על המציאות רואים שככל שהמדרג של המציאות - חי, צומח, דומם - נמוך יותר, כך קשר החיים באותו נברא הוא קשר יותר חלש ומקרי, וככל שעולים במדרגות הבריאה, כך מוצאים קשר טבעי חי ומהותי יותר. לדוגמא - כאשר מתבוננים על הדומם, כמו על גוש אדמה, נמצא שהיחס בין גרגר אדמה אחד למשנהו הוא אינו יחס עקרוני, החיבור והקרבה בין הגרגרים הינו מקרי לחלוטין, ובאותו מידה שהגרגרים האלו צמודים יחד, הם יכלו להיות צמודים לגרגרים אחרים לו היו שוכנים במקום אחר. כשעולים למדרגת הצומח מבחינים בקשר קצת יותר חזק, ישנה חוקיות טבעית בצמח שמתבטאת בכל חלקי המצח מהשורשים ועד העלים, יש קשר חי בין כל האיברים שלו. כשעולים עוד אל מדרגת החי מוצאים קשר הרבה יותר בולט, קשר לתפקוד האינסטינקטיבי של בעל החיים שמחליט איך להגיב בספונטניות וכאשר מטפסים עוד למעלה אל דרגת האדם נבחין מיד באורגן אחד שלם בעל שכל שמחליט ומנתב את האישיות של שלו לכל מיני החלטות כאלו ואחרות.

הדבר קשור ליחס בין האמת והשקר - השקר תופס נקודה מסוימת עליה הוא מתביית ומעורר אותה, נטיות החומר שבאות במנותק מהרוח תופסות כל פעם נקודת חיים קטנה ומתמקדות רק בה מעצימות רק אותה, כך תאוות האכילה, או כל נטייה חומרית אחרת שיוצאת מפרופורציה. בהתנהלות כזו האדם אינו מביט על מכלול המציאות כצורת חיים שמקיפה את כל החיים מתחילתו ועד סופו בצורה מסודרת והרמונית, אלא יש התייחסות לנקודת החיים כנקודה פרטיות שעומדת בפני עצמה, "שקרא שכיח" התנהלות זו לצערנו מאוד מצערנו.

לעומת זאת אומרת הגמרא שהאמת אינה שכיחה, כי היא מקיפה, היא נותנת מבט רחב ושלם אל עבר המציאות, יש בה מאמץ להרים את הראש להביט לאופק שלם. לעומת השקר הנקודתי, לו אין שום מאמץ לראות את המכלול.

הגמרא ממשיכה ודנה בצורת האותיות: "מאי טעמא שקרא אחדא כרעיה קאי, ואמת מלבן לבוניה?". האותיות של המילה 'אמת' הינן שטוחות בתחתיתן, הן יציבות, יש להן בסיס יציב וחזק, לעומת האותיות של המילה 'שקר' שעומדות רק על רגל אחת, ואין להן תשתית רחבה לשבת עליה. אומרת על כך הגמרא: "קושטא קאי, שקרא לא קאי". האמת עומדת, השקר אינו עומד. דבר זה מעורר פליאה - אם השקר אינו עומד, כיצד הוא מסתובב כל כך הרבה בעולם? מבאר הראי"ה שהשקר מצליח לעמוד רק מפני שבני האדם מחזיקים אותו. עצם זה שאנשים חיים את השקר, מדברים בשקר, הוא שהופך את השקר לקיים ומפורסם. זה שאנשים חיים את חיי החומר בצורה מנותקת מערכים היא שגורמת למימוש ולקיום של השקר, ברגע שהאנשים יפסיקו לתמוך בשקר, השקר ייפול ויעלם מן העולם, כי הוא אינו מסוגל לעמוד בכוחות עצמו, השקר לא יכול לחיות לעולם, הוא בוגדני ובסופו של דבר הוא יאבד והאמת תצוץ ותעלה. האמת עומדת לבד, גם בלי שיחזיקו אותה, בלי שיתמכו בה. יש לאמת בסיס איתן. האמת שחובקת את מכלול האישיות עומדת וקיימת בכל רגע נתון. כשמשתמשים בעולם הזה בצורה שקרית המנותקת מהרוח, מהמטרה שלשמה הקב"ה ברא אותנו זה לא יוכל להחזיק מעמד לאורך זמן, אין לזה בסיס יציב. שקר כזה ייצא לנו מהאף בסופו של דבר. לעומת זאת כשמסתכלים על המכלול שרואה את נטיות החומר כבסיס לעולם הרוח אזי העולם יוכל להתקיים כראוי.

מהפרשה שלנו אנחנו למדים שההתמודדות שלנו עם נטיות החומר דורשת שני פנים - מחד, התגברות של אור, של תורה, של הארה גדולה, ומאידך גם נדרש ניתוח מעמיק של נטיות החומר שלנו, ניתוח שבא ומברר לנו שהחומר בפני עצמו הוא אינו מטרה. ואם נהפוך אותה לכזאת היא תימאס, באופן זה היא בזויה ושקרית ואינה יכולה לעמוד, היא נאחזת רק באיזו נקודה בודדה בהתחלה, ובלי שום דבר בהמשך. לעומת זאת השימוש בחיי העולם בתור אמת, בתור חלק ממכלול האישיות שלנו, נותן לנו קיום ממשי, לא רק לעולם הרוח, אלא גם לעולם החומר, כמו שהגמרא בברכות (לה, ב) אומרת שדורות הראשונים שעשו תורתן קבע ומלאכתן ארעי - זו וזו נתקיימה בידן, כאשר יש פרופורציה בריאה בין התורה למלאכה, בין הרוח לחומר אז שניהם מקבלים קיום חי וטוב. לעומת זאת דורות האחרונים שהפכו את היוצרות, עשו את מלאכתן קבע ותורתן ארעי - גם זו וגם זו לא עלתה בידם.

שנוכה בעז"ה לאזן את הכוחות שבנו, ולחיות חיים של אמת.

מידי שבוע ביום שני מתקיימת בביהמ"ד של "ישיבת הגולן" שיחה כללית, העוסקת בתורת המידות ובנפש האדם, חיזוק בלימוד תורה ועבודת ה'. להבדיל משיעורי האמונה העוסקים בעיונים מהותיים וכלליים מתורת מרן הרב וכתבי ראשונים, שיחה זו הינה בעלת גוון מוסרי, ועניינה בהדרכות רחניות, הנגזרות מן המבט האמוני, ושופכות אור על דרכו הרוחנית של בן תורה בדורנו.

עריכה: חגי מיכיליס | **תמלול:** אברהם אסולין ודוד בוארון | **אינטרנט:** אריאל אילון ועמית רייף-תגרי | **צילום:** דוד יוסוב ונתנאל הורוביץ | **הפצה:** הראל בן דוד